

Nadere uitleg van het transparantiebeginsel leidt tot heroverweging bestaande onderhandse aanbestedingspraktijk

Gemeenten zijn aanbestedende diensten in de zin van de Europese Richtlijnen 'Werken', 'Leveringen' en 'Diensten'.¹ Overheidsopdrachten zijn volgens die Richtlijnen (in het kort weergegeven) *'schriftelijke overeenkomsten onder bezwarende titel die zijn gesloten tussen een dienstverlener, leverancier of aannemer enerzijds en een aanbestedende dienst anderzijds'*.

De 'bezwarende titel' waarnaar de definitie van een overheidsopdracht verwijst, betreft de tegenprestatie (tegenwaarde) die de gemeente terzake van het aan haar geleverde aan de wederpartij verschuldigd is.² Daarbij zijn zogenaamde 'drempelbedragen' van belang.

Vanaf 1 januari 2004 tot en met 31 december 2005 geldt voor een centrale en decentrale overheidsopdracht 'werken' een drempelbedrag van SDR 5.000.000 dat overeenkomt met € 5.923.624 exclusief BTW. Voor 'leveringen' geldt een gemeentelijke drempel van SDR 200.000 wat correspondeert met € 236.945 exclusief BTW. De Richtlijn Diensten onderscheidt in 'Bijlage 1A diensten', hiervoor geldt – in de meeste gevallen, uitzonderingen zijn bepaalde gesubsidieerde opdrachten, telecommunicatiediensten en O&O-diensten – een drempel van 200.000 SDR, en 'Bijlage 1B diensten' waarvoor het drempelbedrag € 200.000 exclusief BTW bedraagt.

In geval een gemeente voornemens is een overheidsopdracht (overeenkomst) aan te gaan en het betreffende Europese drempelbedrag wordt overschreden, dan dient de gemeente de opdracht Europees aan te besteden. Alsdan gelden (restrictief) de aanbestedingsprocedures beschreven in de Richtlijnen.

Onder de Europese drempelbedragen zijn gemeenten in beginsel vrij om hun aanbestedingsbeleid naar eigen goedvinden in te richten c.q. hun aanbestedingsprocedure naar eigen goedvinden uit te voeren. Gemeenten zijn daarbij echter wel gebonden aan de geschreven en ongeschreven algemene beginselen van behoorlijk bestuur,³ de (EG-) Verdragregels⁴ en de algemene beginselen van het Gemeenschapsrecht.^{5,6} Een en ander komt er op neer dat het gemeentelijk aanbestedingsbeleid en de gemeentelijke aanbestedingspro-

cedures in ieder geval objectief, transparant en non-discriminerend moeten zijn. Ter verduidelijking van de abstracte begrippen objectiviteit, non-discriminatie en transparantie kan gewezen worden op het navolgende. Objectiviteit houdt onder meer in dat willekeur – ten aanzien van mogelijke inschrijvers en ten aanzien van de gunning van de opdracht – vermeden dient te worden.⁷ Voorts dient er eenduidigheid te bestaan in aan alle inschrijvers te stellen eisen. In verband met het beginsel van non-discriminatie dienen verschillende opdrachtnemers op gelijke wijze de kans te krijgen mee te dingen naar desbetreffende opdracht.⁸ Voorts vereist dit beginsel dat er een objectieve – op vooraf kenbaar gemaakte gronden – gunning van de opdracht plaatsvindt.⁹ Bij transparantie kan men denken aan de verplichting tot het betrachten van openheid en duidelijkheid naar alle inschrijvers toe. Zij moeten immers weten waar ze aan toe zijn en waarop ze inschrijven.¹⁰

Tevens omvat transparantie onder meer het schriftelijk vastleggen van besprekingen en contacten met inschrijvers, bijvoorbeeld in de vorm van nota's van inlichtingen en proces-verbalen.

Standpunt EC ten aanzien van het transparantiebeginsel

De laatste tijd stelt de Europese Commissie (EC) zich op het standpunt dat met name het transparantiebeginsel eveneens voorschrijft dat aan elke overheidsopdracht de nodige publiciteit of openbaarheid wordt gegeven.¹¹ Mede hierdoor is het verklaarbaar dat de EC recentelijk de nodige aandacht besteedt aan het overheidshandelen bij opdrachten onder de Europese drempelbedragen.¹² Bij zulke opdrachten wordt immers vaak door aanbestedende diensten onderhands door middel van (beperkte) uitnodigingsprocedures (bijvoorbeeld beperkt tot 3 tot 5 genodigden) of zelfs direct – d.w.z. zonder concurrentie – gegund aan een opdrachtnemer naar keuze.

Als voorbeeld van deze aandacht van de EC kan de 'Assense zaak'¹³ dienen. In die zaak met betrekking tot de le-

vering van huisvuilcontainers wordt door de EC mogelijk zelfs aangestuurd op een 'inbreukprocedure' ex artikel 226 EG-Verdrag. Ingevolge voornoemd artikel kan de EC, wanneer een lidstaat zijn verplichtingen uit het EG-Verdrag niet is nagekomen, onder voorwaarden een zaak aanhangig maken bij het Europese Hof van Justitie (HvJ). Het Hof van Justitie doet dan uitspraak omtrent de (vermeende) inbreuk op het Gemeenschapsrecht en kan in het voorkomende geval de lidstaat – bijvoorbeeld door het opleggen van dwangsommen – tot nakoming van zijn communautaire verplichtingen dwingen. De centrale overheid zal op haar beurt de decentrale overheid kunnen aanspreken omtrent het feitelijk in strijd handelen met het Gemeenschapsrecht.

Uit de berichtgeving omtrent de 'Assense zaak' blijkt dat de EC van mening is dat (decentrale) overheden meer 'openbaar' zouden moeten aanbesteden, in plaats van 'onderhands'. Zelfs bij overheidsopdrachten die de Europese drempelbedragen niet overschrijden. In casu – het betreft een aanbesteding onder de Europese drempelbedragen, de opdracht valt derhalve in beginsel buiten het bestek van de Europese richtlijnen – staat 'openbaar' feitelijk gelijk aan 'algemeen bekendmaken van' en 'onderhands' met 'uitnodigen tot inschrijven op' een opdracht. Een openbare procedure is volgens de EC transparanter.¹⁴ In Assen had men – zoals de berichtgeving dienaangaande verluidt – 5 inschrijvers benaderd c.q. uitgenodigd om in te schrijven op de opdracht. Volgens de EC had men echter meer openbaarheid c.q. publiciteit aan de opdracht moeten geven.

Overigens staat de 'Assense zaak' – voor wat het Nederland aan gaat – niet op zichzelf. Ook in de casus 'Hoogezand-Sappemeer' met betrekking tot een herinrichtingsplan voor het stadscentrum, wordt door de EC klaarblijkelijk – althans dat volgt uit de media¹⁵ – aangestuurd op een inbreukprocedure. Terzake lijkt – het dossier ken ik (eveneens) niet – de EC zich op het standpunt te hebben gesteld dat de gang van zaken – in concreto het verlenen van een exclusief recht aan een ontwikkelaar/onderneming die vervolgens onderhands een (flink) aantal opdrachten

ge Gund heeft gekregen – niet voldoet aan de verplichting(-en) uit het EG-verdrag om voldoende publiciteit aan overheidsopdrachten te geven teneinde verschillende ondernemingen adequaat in staat te stellen om een offerte in te dienen.

Interessant detail aan de casus 'Hoogezand-Sappemeer' is dat de EC zich al eens eerder over de zaak heeft moeten buigen. Een en ander in het kader van de vraag of terzake van een door de gemeente aan te gane (raam-)overeenkomst met de betreffende ontwikkelaar/onderneming, de verschillende delen van het herinrichtingsplan als afzonderlijke overheidsopdrachten tot werken konden worden aangemerkt. Hetgeen de EC heeft aangenomen, het herinrichtingsplan mocht volgens haar in tien deelprojecten worden opgesplitst. De EC zou de gemeente Hoogezand-Sappemeer daarbij wel de eis hebben gesteld dat zij bij de (aanbesteding van de) deelprojecten dient te voldoen aan het beginsel van transparantie.¹⁶ Klaarblijkelijk – althans volgens de media – is dit naar het oordeel van de EC uiteindelijk niet naar behoren of onvoldoende geschied.

Praktische consequenties naar aanleiding van het standpunt van de EC

In geval moet worden aangenomen dat de EC gelijk heeft met haar nadere uitleg van het transparantie-beginsel – zulks wordt overigens uiteindelijk, bijvoorbeeld door middel van een inbreukprocedure, uitgemaakt door het Europese Hof van Justitie – dan heeft dat onder meer de volgende consequenties:

- 1 De tot nu toe gebruikelijke opvatting en praktijk omtrent de (onderhandse) aanbesteding van zogenaamde 'Bijlage 1B diensten' is achterhaald.
- 2 De tot nu toe gebruikelijke opvatting en praktijk omtrent de toepassing van de uitzonderingsbepaling van de zogenaamde 'percelenregeling' is niet langer houdbaar.

Bijlage 1B diensten

De Europese Richtlijn Diensten onderscheidt in zogenaamde 'Bijlage 1A'

en 'Bijlage 1B' diensten. Bijlage 1A diensten zijn bijvoorbeeld bepaalde onderhouds-, reparatie- en reinigingsdiensten terzake van wegen en accommodaties. Groenonderhoud – bijvoorbeeld snoeien, maaien, terrein- en parkonderhoud etc. – is een Bijlage 1B dienst.

Bijlage 1A diensten vallen onder het volledige regime van de Richtlijn Diensten. Op Bijlage 1B diensten is slechts een deel van die richtlijn van toepassing. Namelijk artikel 14, inhoudende het verbod op voorhand terzake van de toepassing en het gebruik van technische specificaties discriminerende voorwaarden te stellen en artikel 16 betreffende een aankondigingsplicht terzake van de uitslag van de aanbestedingsprocedure, waar overigens door een gemeente van af kan worden geweken.

Tot voor kort was het in de praktijk te doen gebruikelijk terzake van Bijlage 1B diensten – ongeacht de hoogte van de betreffende aanneemsom – tot een onderhandse aanbestedingsprocedure te adviseren (en te besluiten). De Richtlijn Diensten was in die optiek immers maar zeer beperkt van toepassing. Zelfs bij grote opdrachten die het Europese drempelbedrag overschreden, werd de mogelijkheid tot een gunning uit de hand (de 'enkelvoudige' aanbesteding) aangenomen.¹⁷

Aan gemeenten gelieerde (lokale en regionale) bedrijven konden zo bijvoorbeeld ruimschoots profiteren van het feit dat bij de betreffende overheidsopdracht door de gemeente geen concurrentie – lees: geen openbare aanbestedingsprocedure waar meerdere bedrijven kunnen inschrijven – behoefde te worden nagestreefd.

De nadere uitleg van het transparantie-beginsel door de EC betekent aldus een wezenlijke verandering in de praktijk. Ook al is de Richtlijn Diensten niet volledig van toepassing op Bijlage 1B diensten, toch kunnen deze diensten niet zomaar meer zonder publiciteit – al dan niet enkelvoudig – onderhands gegund worden. Bijkomend aspect is dat het onderscheid tussen Bijlage 1A diensten en Bijlage 1B diensten in de praktijk zal vervagen, zo niet grotendeels illusoir zal worden.

Percelenregeling

De zogenaamde 'percelenregeling' ex artikel 7 lid 4 van de Richtlijn Diensten laat zich als volgt omschrijven.¹⁸ Een gemeente is bevoegd een dienst (de overheidsopdracht) in percelen te verdelen. Wanneer een dienst wordt verdeeld in percelen, wordt de waarde van elk perceel in aanmerking genomen om te beoordelen of het Europese drempelbedrag wordt bereikt. Wanneer de waarde van alle percelen gelijk is aan of meer bedraagt dan dat drempelbedrag, dan zijn de bepalingen van de Richtlijn Diensten van toepassing op alle percelen. De percelen moeten dan met toepassing van de richtlijn worden aanbesteed. Er geldt echter een uitzondering op voornoemde regel. De aanbestedende diensten mogen van het voorgaande afwijken voor percelen waarvan de geraamde waarde, exclusief BTW, minder dan 80.000 ecu bedraagt, mits het samengetelde bedrag van de percelen waarvoor is afgeweken niet meer belooft dan 20% van de totale waarde van alle percelen.

Een voorbeeld ten aanzien van werkzaamheden van een architect ter illustratie (tussen haakjes de geraamde aanneemsom):

• Voorlopig ontwerp	(€ 40.000)
• Definitief ontwerp	(€ 70.000)
• Slooptekeningen	(€ 5.000)
• Bouwvoorbereiding	(€ 200.000)
• Prijs- en contractvorming	(€ 10.000)
• Uitvoering en oplevering	(€ 110.000)

Totaal door de gemeente volgens raming te betalen terzake van de architectenwerkzaamheden: € 435.000. Dit bedrag overschrijdt het Europese drempelbedrag van de Richtlijn Diensten met betrekking tot Bijlage 1A diensten ruimschoots. Zou een en ander door de gemeente als één overheidsopdracht op de markt worden gezet, dan geldt terzake een Europese aanbestedingsplicht. Past de gemeente de percelenregeling toe – iedere werkzaamheid wordt bijvoorbeeld een perceel – dan dienen alle percelen eveneens Europees aanbesteed te worden, behoudens toepassing van voornoemde uitzondering.

In de (advies-) praktijk ging men

er tot nu toe van uit dat bij toepassing van de uitzondering op (van) de percelenregeling, de werkzaamheden met betrekking tot het definitief ontwerp (€ 70.000), de slooptekeningen (€ 5.000) en de werkzaamheden betreffende de prijs- en contractvorming (€ 10.000) in percelen onderhands op de markt kunnen worden gezet. Een en ander leidde er vaak toe dat de betreffende percelen uit de hand – zonder concurrentie – aan één architect werden gegund.

Het zal duidelijk zijn dat in de visie van de EC deze praktijk als achterhaald beschouwd dient te worden. De Richtlijn Diensten behoeft niet te worden toegepast voor de drie genoemde percelen, maar van een onderhandse gunning zonder publiciteit kan geen sprake meer zijn.

Motieven van de EC

De motieven van de EC om de laatste tijd zo sterk de nadruk te leggen op haar uitleg van het transparantiebeginsel laten zich raden.¹⁹ Publiciteit en/of openbaarheid aangaande een overheidsopdracht leidt tot marktwerking. Vele potentieel gegadigden voor een opdracht hebben alsdan immers de mogelijkheid om een bod te doen. Marktwerking levert een bijdrage aan de verwezenlijking van de interne (EU) markt. Het op voorhand uitsluiten van potentieel gegadigden door toepassing van een onderhandse aanbestedingsprocedure zonder publiciteit komt de beoogde marktwerking niet ten goede. Daarbij geldt in de visie van de EC dat een rationeel en doelmatig gebruik van overheidsgelden optimaal kan worden bereikt doordat overheidsopdrachten worden gegund aan de gegadigde met het beste aanbod. Het beste aanbod zal doorgaans slechts worden verkregen door een ruim aanbod van inschrijvingen op een overheidsopdracht.

De nadere uitleg van het transparantiebeginsel door de EC wekt in dit verband dan ook geen verwondering. Openbare aanbestedingen zullen niet alleen leiden tot bevordering van de interne markt, maar zullen tevens leiden tot een rationeler en doelmatiger gebruik van overheidsmiddelen.²⁰

Tegen de opvattingen van de EC pleit, m.i., slechts het volgende. In

voorkomende gevallen kan een onderhandse procedure voor een aanbestedende dienst zijn voordelen hebben. Bijvoorbeeld vanwege de gewenste snelheid van het aanbestedingsproces. Het toepassen van een onderhandse procedure kan daar-naast kostenvoordelen voor zowel de aanbestedende dienst als de inschrijvers met zich brengen. Alsdan wordt immers voorkomen dat te veel inschrijvers/gedagiden zich aandienen en daardoor dientengevolge door alle betrokken partijen te veel onnodige kosten worden gemaakt. Het is dan ook op dit moment een interessante vraag hoe het Europese Hof van Justitie in een eventuele (inbreuk-) procedure zal omgaan met de twee hiervoor bedoelde 'doelmatigheidsprincipes'. Dient in voornoemd verband ook aan een zeer geringe overheidsopdracht de nodige publiciteit – met de daaraan verbonden (organisatorische) kosten – gegeven te worden?

De hedendaagse praktijk

Uit het voorgaande volgt dat het maar de vraag is of nog volledig kan worden vastgehouden aan de bestaande (advies-) praktijk omtrent onderhands aanbesteden. Het onderhands aanbesteden van een overheidsopdracht zonder daaraan (een vorm van) publiciteit of openbaarheid te geven, lijkt op dit moment niet zonder risico's. Een gunning uit de hand lijkt zelfs zeer risicovol, of mogelijk zelfs in beginsel uitgesloten.

Het valt op dit moment niet uit te sluiten dat bij voorbaat gepasseerde potentieel gegadigden bij een onderhandse overheidsopdracht zonder publiciteit – vanwege de nadere uitleg van het transparantiebeginsel door de EC – 'geïnspireerd' zullen geraken om procedures jegens de aanbestedende dienst aanhangig te maken. Een aanbestedende dienst loopt thans immers het risico dat haar onrechtmatig handelen, dat wil zeggen handelen in strijd met fundamentele – aan het aanbestedingsrecht ten grondslag liggende – rechtsbeginselen kan worden verweeten wanneer zij overgaat tot een onderhandse aanbestedingsprocedure zonder daaraan de nodige publiciteit te geven. Een en ander omdat het op voorhand zeker geen uitgemaakte

zaak is dat de opvattingen van de EC onjuist zijn. Een rechter zou het gelijk van de EC (reeds) kunnen aanemen.

Zekerheidshalve verdient het op dit moment dan ook aanbeveling om aan alle – dus ook aan onderhandse – overheidsopdrachten de nodige publiciteit en/of openbaarheid te geven. Zeker tot het moment dat het Hof van Justitie eventueel – en dat is wat mij betreft dus niet bij voorbaat zeker – een andersluidend standpunt ten aanzien van het transparantiebeginsel zal innemen dan de EC.

Vorenbedoelde publiciteit kan op verschillende wijzen worden vormgegeven.²¹ Daarbij hoort dat de aanbestedende dienst (als voorbeeld hierna, een gemeente) voorafgaande aan de aanbestedingsprocedure nagaat voor wie – lokale, regionale, landelijke of zelfs Europese gegadigden – de betreffende overheidsopdracht interessant kan zijn. Afhankelijk van die mogelijke interesse kan zij het betreffende publiciteitsmiddel kiezen. Bijvoorbeeld de vermelding van de opdracht op het gemeentelijk prikbord of op de gemeentelijke website ten behoeve van de lokaal gegadigden. Voor de regionaal gegadigden kan een advertentie in een regionaal (dag-)blad het aangewezen instrument zijn. Voor de grotere opdrachten kan gekozen worden voor een landelijk (dag-)blad. Voor (zeer) grote overheidsopdrachten kan tenslotte zelfs een Europese publicatie aangewezen zijn.

Aangenomen dat aan iedere overheidsopdracht de nodige publiciteit moet worden gegeven, verdient het tenslotte wellicht aanbeveling om sowieso (het gebruik van) onderhandse aanbestedingsprocedures – ten gunste van openbare procedures – in heroverweging te nemen.

* * *

Gemeenten dienen nog bedacht te zijn op het volgende. Vele gemeenten in Nederland verklaren het Uniform Aanbestedingsreglement (UAR) van toepassing op hun aanbestedingsbeleid c.q. hun aanbestedingsprocedures. Onverlet of het een opdracht tot 'werken', 'diensten' of 'leveringen' betreft. Het UAR – thans geldt het 'UAR 2001'²² – is een voor gemeen-

ten niet verplicht reglement dat geschreven is voor overheidsopdrachten tot 'werken'. In dat licht is het niet direct logisch dit reglement overeenkomstig van toepassing te verklaren op opdrachten met betrekking tot 'diensten' en 'leveringen'. De reden dat hiertoe toch wordt overgegaan, is veelal gelegen in het feit dat men er van uit gaat dat het UAR in beginsel objectieve, transparante en non-discriminerende aanbestedingsprocedures kent. Gemeenten behoeven zodoende zelf geen eigen aanbestedingsprocedures te bedenken en op te stellen.

De vier vorenbedoelde aanbestedingsprocedures van het UAR betreffen de 'openbare procedure', de 'aanbesteding met voorafgaande selectie', de 'onderhandse aanbesteding' en de 'onderhandse aanbesteding na selectie'. Dit zijn feitelijk twee (soorten) openbare procedures en twee (soorten) onderhandse procedures.

Het standpunt van de EC met betrekking tot het transparantie-beginsel leidt er toe dat de twee onderhandse procedures uit het UAR niet meer onverkort (zonder meer) kunnen worden toegepast. Met slechts het uitnodigen van twee of meer inschrijvers op een opdracht – het uitgangspunt bij de onderhandse UAR procedures – zal in de visie van de EC onvoldoende uitvoering worden gegeven aan de aan het aanbestedingsrecht ten grondslag liggende rechtsbeginselen. Aan elke potentiële – en dus niet alleen aan de uitgenodigde – inschrijver dient immers volgens de EC²³ een passende mate van openbaarheid of publiciteit te worden gegarandeerd.

Gemeenten zullen, naar verwachting, hun aanbestedingsbeleid dan ook dienovereenkomstig moeten aanpassen. Vinden de onderhandse procedures van het UAR toepassing en worden derhalve specifiek(e) inschrijvers uitgenodigd, dan dient daarnaast steeds een geschikt publiciteitsmiddel te worden toegepast. Mogelijk kan alsdan in het voorkomende geval beter bij voorbaat reeds voor een openbare (UAR) procedure worden gekozen.

Noten

* Ik richt mij in dit artikel hoofdzakelijk op het aanbestedingsrechtelijke handelen van gemeenten. Uitdrukkelijk zij evenwel vermeld, dat de in deze bijdrage genoemde opvattingen van de EC niet slechts gemeenten, doch ook andere aanbestedende diensten, aangaan.

- 1 Zie de artikelen 1b van de Richtlijn Diensten (92/50/EEG), de Richtlijn Leveringen (93/36/EEG) en de Richtlijn Werken (93/37/EEG). Alle gewijzigd bij Richtlijn 97/52/EG. Overigens ligt op dit moment (december 2003) een nieuwe 'Richtlijn betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor leveringen, diensten en werken' (COM (2000) 275 definitief. /2) ter Europese politieke besluitvorming gereed. Buiten beschouwing van dit artikel blijft de (vierde) Richtlijn Nutssectoren (93/38/EEG).
- 2 Zulk een tegenprestatie behoeft niet slechts uit geld te bestaan, doch moet op geld waardeerbaar zijn. Zie bijv. mr. E.H. Pijnacker Hordijk / mr. G.W. van der Bend, *Aanbestedingsrecht*, Sdu Uitgevers Den Haag 1999, pag. 64. Zie tevens Gerechtshof 's-Gravenhage 31 januari 2001 en daaromtrent mijn bijdrage aan *B&G* nr. 3 maart 2003, pag. 8-10, 'Beperkt de 'Middeburgse zaak' publiek-private samenwerking?'
- 3 Denk aan het zorgvuldigheidsbeginsel (artikelen 3: 2 en 3: 4 Awb), het motiveringsbeginsel (artikel 3: 46 Awb), het gelijkheidsbeginsel en het vertrouwensbeginsel. Ook privaatrechtelijke overheidshandelingen moeten aan de algemene beginselen van behoorlijk bestuur voldoen. Zie de artikelen 3: 1 lid 2 Awb (schakelbepaling) en artikel 3: 14 BW. De rechter is bevoegd het privaatrechtelijke overheidshandelen aan de algemene beginselen van behoorlijk bestuur te toetsen.
- 4 Denk aan het vrije verkeer van goederen (art. 23 e.v. EG-Verdrag) en het vrije verkeer van personen, diensten en kapitaal (art. 39 e.v. EG-Verdrag).
- 5 Denk aan het verbod van vooringenomenheid, het proportionaliteitsbeginsel en het beginsel van de wederzijdse erkenning. Voorts aan de verplichting tot het betalen van (een) schadevergoeding (aan een particulier) bij overtreding van het gemeenschapsrecht door een overheid (zgn. 'Francovich-aansprakelijkheid' vgl. HvJ 19 november 1991, C-6/90 en C-9/90), alsmede de verplichting tot een adequate toegang tot een rechter.
- 6 Zie ook de Interpretatieve mededeling van de Europese Commissie van 04-07-2001, COM (2001) 274 definitief, pag. 27 (Pb. nr. C333 blz. 13).
- 7 Zie bijv. Gerecht van eerste aanleg, 25 februari 2003, T-4/01, r.o. 69.
- 8 Zie HvJ 12 december 2002, C-470/99, r.o. 93, Gerecht van eerste aanleg 26 februari 2002, T-169/00 (Esedra/Commissie), HvJ 7 december 2000, C-94/99 en HvJ 22 juni 1993, C-234/89. Zie ook de Interpretatieve mededeling van de Commissie over concessieovereenkomsten in het communautaire recht d.d. 12 april 2000, Pb. C-121 blz. 2, par. 3.1.1.
- 9 Zie bijv. Hof Arnhem (KG) 3 februari 1988, NJ 1998, 564.
- 10 Zie HR 25 januari 2002, BR 2002/742 (Staat/Canon) waaruit (ook) blijkt dat het object van aanbesteding voldoende bepaalbaar moet zijn. Zie voorts HvJ 18 oktober 2001, C-19/00 ('Siac') en Pijnacker / Hordijk a.w. pag. 28-29. Alsmede HvJ 25 april 1996,

C-87/94 ('Waalse bussen'). Vergelijk ook: HvJ 18 november 1999, Unitron Scandinavia (C-275/98) en HvJ 7 december 2000, Telaustria (C-324/98).

- 11 Zie bijvoorbeeld Christine Judmaier van de Europese Commissie in 'Het Europees aanbestedingsrecht is altijd van toepassing', *Tender Nieuwsbrief* 7, november 2003, pag. 4-5.
- 12 Zie bijvoorbeeld de zaken genoemd in *Tender Nieuwsbrief*, 'Brussels ingrijpen', nr. 5, augustus 2003, pag. 4.
- 13 Zie bijv. *Staatscourant* nr. 138 van 22 juli 2003 en het *Financieel Dagblad* van 20 september 2003.
- 14 Judmaier, a.w. pag. 4 verwijst in dit verband naar Beschikking 3 december 2001, Vestergaard (C-59/00), HvJ 18 november 1999, Unitron Scandinavia (C-275/98) en HvJ 7 december 2000, Telaustria (C-324/98).
- 15 Zie bijvoorbeeld www.europadecentraal.nl, dossier aanbestedingen.
- 16 Zie (volgens) Gijs Verberne, 'Hoogezand-Sappemeer: terecht geknipt?', *Tender Nieuwsbrief* april 2002, pag. 6-7.
- 17 Zie bijvoorbeeld mr. A.W. van Wijngaarden, 'Groenonderhoudswerken een bron van verwarring', *Tender Nieuwsbrief*, oktober 2001.
- 18 De Richtlijn Werken kent overigens in artikel 6 lid 3 een (bijna) overeenkomstige percelenregeling.
- 19 Zie bijv. de 'Interpretatieve mededeling betreffende het Gemeenschapsrecht van toepassing op overheidsopdrachten en de mogelijkheden om milieuoverwegingen hierin te integreren' van de EC, COM (2001) 274 definitief, pag. 4.
- 20 Daarnaast wil de EC mogelijk – althans dat veronderstel ik – met het oog op de nieuwe gecombineerde Richtlijn leveringen, diensten en werken, graag ook nog even 'de puntjes op de (aanbestedings-) i zetten'.
- 21 Vergelijk *Judmaier*, a.w. pag. 5.
- 22 *Stcr.* 2001, 113. Het UAR 2001 is de opvolger van het UAR 1986. Een nieuw UAR is thans (december 2003) overigens in de maak.
- 23 Met een beroep op HvJ 7 december 2000, Telaustria (C-324/98).